

Alojzij Gradnik:

Tolminski punt.

Na Kozlovem robu.

«Izpusti ga!» je plakala kmetica.
 «Izpusti ga, saj ne dočaka zore!»
 «Naj crkne le,» je rekel Della Torre.
 «In ž njim še vsa zalega tvoja, psica!»

Kri ji udarila je v bleda lica
 in ko da grad se zmajal je in gore
 iskala z roko je nekje opore
 in bruhnila potem: «Da bo pravica,

ti pošljem enkrat, kar je zdaj v zibéli
 in je od tiste noči pred poroko,
 ki sem jo tukaj morala prespati.

Sovražim ga. In vsi so ga prokleli.
 Ko vrne se z gradu s krvavo roko —
 šele takrat bom jaz njegova mati!»

Punt.

I.

Zvoni od Mengor, Volč, Svete Lucije,
 Tolmin in Slap in Selo odgovarja,
 in ko na krilih brzega viharja
 zvonjenje čez deželo se razlije.

«Kaj je?» gastaldo v Gradu v mizo bije
 in zove hlapce, sbire in vratarja.
 «Na Kozlov Rob! Na davkarja, sleparja!
 Pijavke! Lump! Galjotil!» ljudstvo vpije.

«Dovolj si, sodrga, nam krvi pila,
 dovolj si živim nam odrla kože!
 Dan sodbe prišel je in dan plačila!»

In raste šum in ko rudeče rože
 kresovi zacvetó vrh Bučenice,
 Slemena, Ježe, Kuka in Senice.

II.

In zbira vojska se iz Volč, Tolmina,
 iz Ladrov, Rutov, od beneške meje,
 iz Kamna, Loma, Dolj, Temljin, Modreje,
 iz Kneže, Roč, Smasti in Poljubina.

Kar jih imela moških je družina
 je dala jih, kot daje deblo veje.
 In ko jih Ivan Gradnik vse prešteje,
 jim reče: «Da bo prosta domovina,

da se za vedno ječa nam odklene,
 da tujec nè bo vladal naše hiše,
 in skrunil sestre nam in hčere, žene,

da naša kri z grobóv očetov zbríše
 sramoto suženjstva in vso krivico —
 tovariši! Za mano! Na Gorico!»

Poslednje pismo Ivana Gradnika.

I.

V Gorici sem, na Gradu. V temni kleti
 ležim v okovih na kamnitih tleh.
 Naznánili so danes mi, da v treh —
 treh kratkih dneh bom moral že umreti.

Ne joči se za mano, saj živeti
 še stokrat večja muka je v teh dneh,
 ko v tujcev zemljelačnih si očeh
 le črv, ki ga je treba skoro štreti.

O, lažje bi umrl, če bi ne bilo
 spomina nâte, ki si luč edina
 sijála v mojega življenja nóči.

Da ti to pišem, sem si vrezal žilo.
 Zdaj vem: največja slast je bolečina,
 ko srčna kri za drugega se tóči.

II.

Ne. Ne umrem, predraga. Če je res,
 da v boli čutiš že, da nisi sama,
 in da je senca ploda že med nama,
 ki pada temna v lesk tvojih očes,

ne bom le v hipu plameneči kres
in ne izginem kakor v ognju slama:
iz semena, ki ga zakrije jama
priklilo sto zelenih bo dreves.

Ta moja vroča kri — še, še bo vrela
in ta moj duh — še bo podil krdela
trabantov, sbirov, davkarjev in slug.

Na Travniku, kjer strejo le posodo
te moje duše, bo čez njih usodo
pravično sodil še moj pozni vnuk.

III.

Pozdravi mi Tolmin in v molk bliščob
večernih gozde šumljajoče,
pozdravi mojih zvestih drugov koč
in nje, ki niso voda in ne krop.

Pozdravi naših jagnjet beli trop
in Poljubina jablane cvetoče
in bele prode žuboreče Soče
in tihi vrt, kjer je očetov grob.

Vse, vse od mene srčno jih pozdravi!
A na golazen tujo, ki nas davi
in se hlineč še kaže sladko lice

in na vse tisto, kar se ji lizuni
in vrtorepi: na vse izdajice
in janičarje — pljuni, pljuni, pljuni!

IV.

In pojdi še do tistih znanih vrat
in reci: mati, na poslednji poti,
ki ga popelje h križu na Golgóti,
tvoj sin pozdravlja te poslednjikrát.

Življenje kakor grabežljivi tat
ga kradlo tvoji srčni je dobroti.
Smrt ti pripelje zopet ga naproti,
kjer se je zdramil v tebi, tja gre spat.

Ne bo ga glodal mrzle zemlje zob.
Ne, saj bo zopet le tvoj topli drob
njegovega pokoja globočina.

Saj vse umré le, da se spet rodi,
da za življenje novo se krvi
napije tvoje, mati-domovina!

Smrt Ivana Gradnika.

Hrup in gneča. Glava je pri glavi.
Solnce žge. Orožje se leskeče.
Mušketirji gledajo preteče.
Molk. Še enkrat sodba se objavi.

Ivan Gradnik stopi in pozdravi
zadnjikrat tovariše iz ječe
in s pogledom išče: sredi gneče
najde jo in vidi: jok jo davi.

In vzravna se ves in strašen reče:
«Rajši v smrt, kot pod teh tujcev petel!»
Klekne, moli in podobe svete

se dotakne z usti. Šepne: Amen!
Meč zažvižga. Krik. Ženska priteče
in kraj odra pade kakor kamen.

Obešeni.

Na štirih krajih in v štiri vetrove:
Brd, Krasa, Gor, Vipave, za strahove
visé obešene na črn drog
krvave glave, kosi rok in nog.

Čez dan gavran k njim vrane v goste zove,
ponoči govorijo ž njimi sove.
Strah žensk in moških so, psöv in otrók.
Tako ni bil zapúščen križan Bog!

Takó gnijó na drogih mučeniki...
A daleč gori ob zeleni Soči
od solz so mokra tla že v vsaki koči,

in pest se stiska, strašna pada kletev.
O, dobro seme v zemljo to, krvniki,
vsejali ste! Zato bo dobra žetev.

Po puntu.

In rekel s prižnice je župnik stari:
«Kri tekla je na Travniku v Gorici.
Ne zdvajajte! Zaupajte Pravici!
Ko pride pravi čas, tedaj udari.

Tam vera je in vere so oltarji,
kjer se je kri prelila po krivici,
a v veri, kakor v tleči plamenici
kalijo že bodočnosti požari.

Zdaj ko okleščene ste v zimi veje,
a pride dan, ko izpod skorje vaše
privreli v listih bodo soki skriti.

Bog čuje vas in vaše solze šteje
in kadar bodo polne solzne čaše
krvnikom vašim jih bo dájal piti.

Kje je vaš grob?

Kje je vaš grob in kje so pokopáni
ostanki tužni vaših udov strtih
od klešč in meča? So v cvetocih vrtilih?
So skriti morda v tihem samostani?

So-li izključevali jih gladni vrani?
So v ruševinah naših hiš podrtih?
So v naših travnikov zelenih prtilih?
So belim ribam v Soči bili dani?

O, saj ste davno zopet se vrnil!
Prečestokrat že srečal vas trpine
ob vznožju Krna sem in Matajura.

Ah, niste našli še mirú v gomili!
Odprle so se stare bolečine —
in zopet čakate, kdaj pride ura.

Štefan Golja očetu Simonu Golji.

O oče, strašno nam je tu živeti.
Tiščal je jarem prej nas, zdaj nas davi,
jok samo pesem v naši je dobrávi
in trni samo so po vrtilih cveti.

Krvav bič žvižga in zvené verige,
po vseh vaseh pošilja grof trabante,
ki gonijo na Grad može in fante
in žgejo stara pisma nam in knjige.

Njih pljunci padajo po naših ustih,
pesti njih padajo nam po čeljustih,
a usta nema so in roka hroma.

Predvčerašnjim so nas pognali z dóma —
in da sramota naša bo še večja:
dekleta naša ž njimi so noseča.

Simon Golja sinu Štefanu Golji.

Težkó je vam, težkó je tudi meni.
Težkó je kruh ob tuji mizi jesti,
težkó je biti znanec samo cesti
in sinu ne, in hčeri ne in ženi.

jenk

Samó doma beseda je v uteho,
samó doma je trdna črna gruda
in noga odpočije se od truda
in duša sámó pod domačo streho.

O sin, če bo moj prah prhnel v tujini,
ne zabi, sin, nikoli na očeta,
ne zabi, sin, nikdar, kaj je osveta!

Usoda naša je zdaj v vas mladini!
Bodite seme, če ste zdrobljen snop —
in če vaš dom še ne, bo prost vaš grob.

Tolmin.

I.

Ob nogah Krnu, Kuku in Škrbini
se lesketajo v solncu rjavi krovi;
na eno stran Tolminke so bregovi,
na drugi Soča teče po ravnini.

Kje so sezidani na desetini,
kje so Gradu in Dvora zdaj zidovi,
gastaldi, valpti, davkarji sirovi,
Manzani, Attemsi in Coronini?

Ostal je rod, ki je redil jih z žulji,
ostali Munihi so in Kobali,
Lahajnarji, Gradniki in Kragúlji.

O, puntarji so dobro, dobro znali:
kdor za svobodo in svoj rod umira,
gradóve vse in ječe vse podira.

II.

Ostali so in bodo še, ker sveta
od tisočérnih gróbov je spomina
nam vsaka gora, reka in dolina
in vsaka misel dedov razodeta.

Ničesar nam ne bodo vzela leta,
ker nič ni trdnejše kot bolečina
prestanega ponižanja, ki v sina
prelije grenko se s krvjo očeta. — —

Sin sprejme v srce tajno to bolest
in gre na grob očetov in mu reče:
«O oče, dal si bol mi, ki me peče,

a tudi srd nevgasni in to pest.
Ni tvoja prst, kjer krit samo od trav
tvoj prah leži — tvoj sin ti jo bo dall!»

Fran Tratnik:

*meglenosti se druga pest - kakor, če je nifan ob 7. il. ti
megla v ob 8. il. in je polno pisav
fab: 1/4 922*

Aforizmi o umetnosti.

I.

Kakor je moje življenje le priprava za neko življenje lepote
in sreče, ki ga ne bom nikdar živel, tako je tudi moje delo le
priprava za nek veliki umotvor, ki ga ne bom nikdar izvršil. —

II.

Umetnik mora z gladkih cest tradicionalnosti na pot, ki vede
k njemu samemu. Z izrazom svojega raziskovanja naj sledi ob-
čutjem srca in slutnjam duše. Kakor izraz, tako naj tudi svet in
življenje, katerih obliko nosi njegova umetnost, ustvari in raz-
vije v sebi. Njegovo delo naj vsebuje njegovo podobo in jo
spopolnuje; skuša naj v njem rešiti svoj jaz, ker to je največ,
kar bi mu bilo mogoče doseči...